

UDK 338.48-31(262.3)(091)

Дом чешке деце на словенском мору у међуратном периоду

Саша НЕДЕЉКОВИЋ

БКА

**ЗБОРНИК РАДОВА
ИЗ НАУКЕ, КУЛТУРЕ И УМЈЕТНОСТИ**

**A COLLECTION OF WORKS IN SCIENCE,
CULTURE AND ART**

Дом чешке деце на словенском мору у међуратном периоду

Саша НЕДЕЉКОВИЋ

У борби против Аустроугарске монархије словенски народи су уско сарађивали. После I Хрватског свесоколског слета у Загребу 5. августа 1906. посетило је Дубровник 300 чешких сокола. Дубровачки Срби дочекали су их са својом музиком. На поздрав др Антуна Пуљезија у име дубровачких Срба одговорио је чешки посланик Клофач: „Поздрављам слогу Срба и Хрвата проти заједничком непријатељу”.¹ После Првог светског рата везе које су постојале у Аустроугарској монархији пре Првог светског рата биле су проширене у међуратном периоду као део примене идеје словенске узајамности. Чеси су оснивали своја летовалишта на Приморју у Југославији. Најпознатије летовалиште било је у месту Купари код Дубровника. Соколи из Дубровника су приредили излет и јавни час у Купарима 1927. Гости из Чешке срдечно су дочекали соколе.² Делегација Сполека Чехословачких

1 А. Бенуси, „Дубровачко соколство у раду за наше ослобођење и уједињење”, *Соко на Јадрану*, Сплит, јуни–јули 1931, бр. 6–7, стр. 152.

2 „Споменица 25. година соколског рада у Дубровнику”, Соколско друштво Дубровник, Дубровник 1929, стр. 72, 73; В.П. „Соколско друштво у Дубровнику”, *Соколски Гласник*, у Љубљани, 15. маја 1927, бр. 9, стр. 210; „Из

Сл. 1 | Пансион Купари

царинских чиновника посетила је маја 1928. Југославију. Посета је била део заједничке акције за политичко, економско и културно зближавање народа Југославије и Чехословачке. Били су срдечно дочекани од власти и од народа, у чему су предњачили соколи. На станици у Гужу госте су дочекали представници Трговачке обртничке коморе, Ческе Беседе и многобројно грађанство. Поздравну реч одржали су представник Коморе и Ческе Беседе а у име царинских чиновника Васо В. Пипер (члан Соколског друштва Дубровник) који је говорио о везама двају братских народа. Гости су разгледали лепоте Дубровника под вођством професора Марка Мурата и Ника Ћивановића. Увече је приређен банкет од стране Општине и Трговачког удружења. На банкету су били присутни представници војних и цивилних власти и елита града. Гости су бродом „Куманово“ отпутовали за Котор. На Цетињу госте је поздравио Гавро Милошевић, староста Соколске жупе Његош. На повратку у Котору су се укрцали на брод „Карађорђе“. У Макарској на обали је било искупљено грађанство са музиком

Соколске жупе Алексе Шантића – Мостар”, *Соколски Гласник*, у Љубљани, 15. априла 1927, бр. 7, стр. 155; В.П. „Из Соколске жупе Алексе Шантића – Мостар”, *Соколски Гласник*, у Љубљани, 30. септембра 1927, бр. 18–19, стр. 308.

Сл. 2 | Брод Краљ Александар у Херцег Новом

и представницима свих месних власти. Дирекције Дубровачке и Јадранске пловидбе омогућиле су гостима бесплатну возњу на својим луксузним паробродима. У Споменици коју је поводом посете издало Удружење царинских чиновника краљевине СХС истакнуто је: „Нека ова споменица буде вечни спомен нашега Удружења и нека служи као пример будућим генерацијама: „Да у славенској узајамности лежи срећа свих Славена!“³ И национална друштва радила су на што тешњој сарадњи између словенских народа. Године 1929. управа Соколског гласника обратила се нарочитим позивом на сва братска соколска друштва на чијем се подручју налазе купалишта, лечилишта, опоравилишта итд., једном речи на она места која би могла својим природним, здравственим и другим красотама и добрима привући на себе позорност – не странаца – већ нас Југословена-Сокола, који смо до сада на жалост за те наше крајеве, њихове лепоте и користи знали мање, односно показивали мање занимања и разумевања него странци. Данашње свечано издање упозориће тим својим

3 „Споменица на посету Сполека ...“, „Царински гласник“, Београд, јули-август 1928, бр. 7/8, стр. 203, 246–254.

огласима под горњим насловом бројне своје претплатнике у домовини а и у братској Чехословачкој и Пољској на богатство наше домовине. Упозориће северну нашу браћу и сестре на све те красоте и позвати их да дођу на своје „словенско море“! „Наша је дужност, да се већ једном пренемо и да почнемо у живот проваћати гесло 'Свој своме'. Ево нам најлепше прилике. Одужимо се бројном посетом њима – нашим оглашивачима, који су са своје стране показали разумевање нашег настојања.” Савез за унапређење туризма Путник позивао је да се посећује Јадран, јер тиме се придизала своја, југословенска ривијера. Кафана Дојми у Котору истицала је да је „одмах на обали”.⁴ Хотел Бока у Херцег Новом поседовао је преко 80 модерно уређених соба са текућом водом. Имао је своју пешчану плажу, ауто и гаражу. Био је усред парка од палми и наранџи.⁵ Гранд хотел Империјал Дубровник био је хотел I реда, отворен целу годину, те нарочито уређен за боравак зими и лети. Имао је властити парк, ...⁶ Студенти из Чехословачке летовали су на Јадрану и преко савеза Мале Антанте. Чланице пододбора „Књегиње Зорке” у Дубровнику дочекале су и бринуле о смештају студената Мале Антанте.⁷ У Цавтату је 16. 7. 1930. летовала колонија студената Мале Антанте. У Малој Антанти биле су Чехословачка, Југославија и Румунија.

Прашки „Народни листи” од 22. маја 1932. објавили су позив: „Чехословачка република има много природних красота, али нема мора, међутим га имају зато наша браћа Југословени, чија земља није за нас иностранство и туђинство, јер се међу њима осећамо као међу својима најближима. Сматрамо зато својом дужношћу да скренемо пажњу свакоме, који жели да се опоравља на мору или који треба да према лекарској препоруци, пошаље своју децу на море, да се одлуче свакако за југословенски Јадран. На то смо посебно обвезани ове године с разлога, што се спрема огромна маса југословенског Соколства, на наш слет, па ако се око 8.000 Југословена, при овој опћој кризи, одлучило

4 „Хотел „Бока”, *Соколски гласник*, Љубљана, 1. јула 1929. бр. 13, стр. 17.

5 „Гранд Хотел Империјал Дубровник”, *Соколски гласник*, Љубљана, 1. јула 1929. бр. 13, стр. 18.

6 Споменица Друштва „Књегиња Зорка”, Београд 1934, стр. 313, 314;

7 „Словенска солидарност”, „Кроника”, *Соколски гласник*, Љубљана, 27. маја 1932, бр. 22, стр. 4.

да дође к нама у Праг, онда је тај њихов гест, а уједно и жртва, збиља убедљив доказ пожртвоване братске љубави, која се не сме заборавити. Остајмо верни један другоме, узвраћајмо љубав љубављу, позорност позорношћу. Зато морате ли на море, дајте свакако предност Југославији, њезином и нашем Јадрану!”⁸ После слета у Љубљани 1933. група од око 1.000 чехословачких сокола и соколица предвођена старешином Труларжом посетила је Котор. Дочек је био величанствен. Маса народа са градском музиком дочекала је соколе из Чехословачке на обали. У име града поздравио их је градски начелник. У име сокола поздравио их је Марчић и истакао словенску солидарност и верност за верност. Труларж је захвалио. Гости су разгледали град и његове знаменитости. Многи су пошли и до Цетиња. Труларж је желео да поздрави бискупа Учелинија. Посетио га је заједно са Марчићем. Бискуп је био ганут посетом, захвалио је на пажњи и истакао братство народа Југославије и Чехословачке. Чехословаци су били испраћени музиком и урнебесним поклицима. Которске госпође и соколице предале су неколико кита цвећа.⁹ Савез Сокола Краљевине Југославије наставио је свој рад на подстицању пријатељства и узајамности међу словенским народима. Њихов рад на јачању словенске узајамности био је запажен од чехословачке штампе. „Соколски Гласник” из Љубљане пренео је 1935. чланак из листа „Prager Presse” из Прага. У чланку се истицао значај Савеза Сокола: Југословенски Соко је један од најмоћнијих фактора народног и државног јединства, а при томе и једна чврста база узајамне сарадње и братских веза с Чехословацима и нашом Републиком. Свест, да су наше нације егзистентно једна на другу навезане, при чему се намеће узајамна сарадња као..., у ни у једној другој организацији југословенској није тако дубоко усечена, као у Соколу. Многи чланови познају нас и сви теже за тим да упознају нашу земљу: међу соколима у провинцији у унутрашњости Шумадије, као и на територији бивше Хабзбуршке монархије, међу сељацима, говори се о Масарику и Бенешу као о

8 „Соколско друштво Котор”, *Соколски Гласник*, Љубљана, 28. јула 1933, бр. 30, стр. 3.

9 „Дом националног јединства Седишта Југословенског соколског савеза”, *Соколски Гласник*, Љубљана, 7. јуна 1935, бр. 24, стр. 1.

Сл. 3 | Бока Которска

најпопуларнијим државницима властите земље. Међу соколима, како онима на врху, тако управо и међу онима најширих слојева организације, осећа се одмах као код куће; ту се говори о раду, напретку, дужностима, ту се говори о позитивним вредностима, а најмање о незадовољству и тужакањима, као што иначе бива у другим крајевима.¹⁰

Чешки туристи су током година у све већем броју летовали на Јадранском мору. У Чешкој је постојала литерарно-музичка едиција о Јадрану. Чешки виртуоз на виолини Луис Замечник долазио је и раније у Цавтат. У хотелу „Тиха” био је одсео као спортски риболовац који је цео дан пецао. Наступио је 17. јуна 1934. на позорници дворане хотела Купари. Изводио је народне напеве уз пратњу на клавиру маестра Рудолфа Чихала. Чист приход поклонио је Соколском друштву Цавтат. Због њих је и приредио концерт. Истакао је за соколе да су његова браћа са Јадрана. Соколско друштво Цавтат наградило га је са лаворовим венцем који је исплела чланица Марија Шварц. Други лаворов венац предао му је телепат Свенгали у име госпође Павелове

¹⁰ „Концерат уметника Замечника у корист Сокола”, *Соколски Гласник*, Љубљана, Видовдан 1934, бр. 27, стр. 9.

Сл. 4 | Котор

из Купара.¹¹ Песник и књижевник Јири Махен, чије је право име било Антонин Ванчур, био је нарочити пријатељ Југославије и Јадранског мора. Сваке године долазио је у Далмацију, а нарочито на острво Хвар, где је на својим шетњама по Јелси, Брусју и осталим селима острва долазио у додир са рибарима и сељацима и показивао нарочиту љубав за њихов мукотрпан живот. Био је несрећан када је, због тешке плућне болести, морао да се одрекне излета на југ, па је свој бол изразио у књизи „Растанак са југом“. Његова збирка стихова „Растанак са југом“ објављена 1934. године и читава посвећена Далмацији, имала је по „Соколском Гласнику“ нарочити успех, једнако као и „Рибарска књига“ и многа остала његова дела. Рођен је 1882. године у Часлави, био је директор библиотеке града Брна и написао је низ песничких, драмских и критичких дела. Био је песник унутрашњих душевних болова, дубоко мисаон и осећајан. Нарочито су му биле познате драме „Пророк“, „Мртво море“ и „Јаношик“, збирке стихова „Пламинки“, „Баладе“ итд.¹²

11 „Смрт чешког пријатеља Југославије“, *Соколски Гласник*, Београд, 2. јуна 1939, бр. 22, стр. 5.

12 „Југословенско-чехословачка лига у Прагу“, „Соколска просвета“, Весник просветног одбора Савеза СКЈ, Месечни прилог *Соколског Гласника*, Нови Сад, април 1932, бр. 4, стр. 237.

Сл. 5 | Поглед на Котор

Са своје стране Чеси су помагали гостима из Југославије приликом њиховог боравка у Чехословачкој. У Прагу је деловала Југословенско-чехословачка лига. Под управом лиге била је у Прагу „Штросмајерова књижница и читаоница“ која је служила за упознавање југословенске књижевности и развитка преко књига и новина. Истовремено служила је за течајеве српског језика које је приређивала лига, соколска друштва и друге организације. Да би књижницу попунио Савезни просветни одбор ССКЈ јој је слао своја издања, а препоручивао је соколским друштвима и жупама да јој пошаљу своја издања.¹³ Антон Берингер, виши одељни саветник Министарства просвете у Прагу био је и генерални секретар Савеза чешкословачко-југословенских лига у Прагу. Рођен је у Моравској, студирао филозофију у Прагу и за време Првог светског рата служио је у Сарајеву. Ту се упознао са народом и сав се посветио раду на пропагирању југословенске културе. Десет година је вршио дужност секретара Савеза чешкословачко-југословенских лига, па је помогао оснивање низа нових лига, ширио љубав према Југословенима у све слојеве чешког народа. Уређивао је „Чешкословенско-југословенску ревију“. Превео је на чешки низ народних прича и књига Павла Поповића „Југословенска књижевност као целина“. Написао је вежбеницу српскохрватског језика за Чехе. Посветио се бризи око боравка сиромашних студената из Југославије у Прагу, којима је, како је истакнуто у „Соколском Гласнику“ био и отац и мајка. Био је најмарљивији члан кураторија Александровог студентског дома у Прагу, и за тај рад био је одликован орденом Св. Саве III степена. У Соколима је био члан „Словенског одбора ЧОС“. Говорио је одлично српски језик и имао је велики број пријатеља у Југославији. Истакнуто је у „Соколском Гласнику“ да нико од наших истакнутих људи није путовао у Праг, а да му Берингер није био при руци, а он је често долазио у Југославију. Радио је до последњег часа на пољу узајамности са људима из Југославије.¹⁴

И после Судетске кризе 1938. године настављена су чешка летовања на Приморју. Соколско друштво Требиње приредило

13 „Смрт А. Берингера“, *Соколски Гласник*, Београд, 7. јула 1939, бр. 27, стр. 4.

14 „Кратке вести из нашег Соколства“, *Соколски гласник*, Београд, 7. јула 1939, бр. 27, стр. 5.

је 2. јула 1939. године излет у Дубровник. Излетнике је дочекао старешина дубровачких сокола Нико Шутић, који им је показао знаменитости словенске Атине. Посетили су Груж и Лапад, а онда су свратили у Дом чешке деце, где су срдечно примљени. У чланку у „Соколском Гласнику“ истакнуто је да су деца певала неколико словенских песама, за које су били награђени срдчним манифестацијама, које су све дирнуле до суза, јер се ту још болније осећала трагедија чешког народа. При повратку је брат Дробњаковић одржао предавање о значају излета, а брат Станковић о мору и користима од њега.¹⁵ Нараштај Соколског друштва Корчула срдечно је поздравио групу од 70 чешке деце, која су се враћала из Дубровника у Чешку. Нараштајци су својој словенској браћи поделили дарове. На обали су се вијале југословенска и чехословачка застава. У часопису „Соколски Гласник“ истакнуто је да је испраћај оставио на бројне присутне дубок утисак.¹⁶ После окупације Чешке 1939. национална удружења помагала су чешким избеглицама које су бежале преко Југославије. Соколско друштво у Великој Кикинди приредило је децембра 1939. соколско вече у оквиру Петрове петолетке. Било је преко 150 чланова друштва на приредби. Прочитано је писмо чехословачког посланика у Паризу Осуског, које је упутио соколима и грађанима у Великој Кикинди, захваљујући на гостопримству указаном избеглицама из Чехословачке, у марту 1939.¹⁷ Коло српских сестара примило је у свој дом у Београду породице са малом децом на стан и храну. Дали су одела, џемпере и друго избеглицама. Чланице Кола скупљале су прилоге и чиниле све да олакшају и ублаже тешке дане словенских избеглица. У свом извештају за 1939–40. чланице Кола истакле су да су издале 2.823 obroka у свом дому за словенске избеглице и избеглице из Бановине Хрватске. Сем тога дале су за избеглице 3.660 динара, а удружењу чешких жена за

15 „Кратке вести из нашег Соколства“, *Соколски гласник*, Београд, 18. августа 1939, бр. 33, стр. 6.

16 „Кратке вести из нашег Соколства“, *Соколски гласник*, Београд, 22. децембар 1939, бр. 51, стр. 2.

17 „Извештаји о раду Главног одбора Кола српских сестара у Београду, његових одбора у земљи и сродних друштава за 1939/1940. пословну годину“, Београд, 1941, *Вардар XXX Календар Кола српских сестара за просту 1941. годину*, Београд, 1940, стр. 5, 6.

Сл. 6 | Мађарска пре Првог светског рата

њихове циљеве 3.327 динара.¹⁸

Упркос свему што се догађало тежња ка словенској узајамности у Чешкој није нестала. У Прагу је 1940. године изашла књига „Vitr od more“ (Ветар с мора) коју је написао чешки песник и пријатељ Југославије Адолф Весели. Објављена је под покровитељством Чешко-југословенске лиге, у издању књижарнице Л. Мазача. Књига је имала 160 страна великог формата. Први део епоса „Стражар светионика“ догађао се на острву Корчули и приказивао је згоде младог рибара Анте Новљана. Други део епоса, „Дозив мора“ био је пун одушевљења лепотом приморја и морске пучине, док је трећи део „Сунчани крес“ славио независну југословенску државу која је дошла до свога слободног мора. У чланку „Чешка епопеја о Југославији“ у „Соколском Гласнику“ истакнуто је да је дело Адолфа Веселог било прожето познавањем нашег народа и наших крајева и љубављу за његов напредак и слободу. Будућност своје браће, чешки песник је видео у слози

¹⁸ „Чешка епопеја о Југославији“, *Соколски гласник*, Београд, 9. август 1940, бр. 32, стр. 2.

и јединству, у раду и напретку. У својој књизи писац је истакао: „Спајати народ у мисли и духу, прожети сва срца немиром пуним стварања, уништавати све што слаби и раздваја, и свему што цвате даривати сунце! [...] Дигнути народ свој на светску висину и градити славну Југославију!” Писац књиге желео је да у том загрљају види и Бугарску: „Четири словенска рода, мушки, један поред другог, једнодушно дижу главе к сунцу и клићу: Живела Југославија, живела славна и заједничка мати наша!”

Везе између словенских народа створене у борби против Аустроугарске монархије настављене су и после Првог светског рата. У међуратном периоду у ослобођеним словенским државама дошло је до практичне примене словенске узајамности кроз летовања на Приморју у Југославији. У међуратном периоду власти Југославије и Чехословачке водиле су заједничке акције за политичко, економско и културно зближавање њихових народа. Са своје стране соколи су пропагирали летовање на Јадрану као „Словенском мору“. Хотели чији су власници били повезани са соколима, оглашавали су се у „Соколском Гласнику“ који су читали и соколи из Чехословачке и Пољске. Студенти из Чехословачке летовали су на Јадрану и преко савеза Мале Антанте. Чеси су сматрали да је морска обала Југославије и њихова обала. Зато су оснивали своја летовалишта на Приморју. Најпознатије летовалиште било је у месту Купари код Дубровника. Међу чешким пријатељима Далмације истицао се књижевник Јири Махен. Писао је о Далмацији у својим делима. Са своје стране Чеси су бринули о посетиоцима из Југославије у Чехословачкој, а посебно о сиромашним студентима који су студирали у Прагу. У Чехословачкој је деловала Југословенско-чехословачка лига. И после Судетске кризе 1938. године настављена су чешка летовања на Приморју. После окупације Чешке 1939. више није могло бити речи о летовањима, него су национална удружења у Југославији помагала чешким избеглицама које су бежале преко Југославије. Упркос свему што се дешавало тежња ка словенској узајамности није нестала, у Чешкој и у Прагу су 1940. излазиле књиге посвећене Југославији. После Другог светског рата комунистичке власти није занимала словенска узајамност и о томе се није писало.